

Obujam turističkog prometa za vrijeme smanjene potražnje u Republici Hrvatskoj i konkurentskim zemljama

Volume of tourism traffic in a period of declining demand in Republic of Croatia and competing countries

KRISTINA DEVČIĆ, Ph.D.
Veleučilište Nikola Tesla u Gospiću
Bana Ivana Karlovića 16, 53000 Gospić
Hrvatska
kdevcic@velegs-nikolatesla.hr
ORCID: 0000-0002-2128-3324

IVANA TONKOVIĆ PRAŽIĆ, Ph.D.
Veleučilište Nikola Tesla u Gospiću
Bana Ivana Karlovića 16, 53000 Gospić
Hrvatska
itonkovic-prazic@velegs-nikolatesla.hr
ORCID: 0000-0002-4015-4544

Prethodno priopćenje / *Preliminary communication*

UDK / UDC: 338.48(497.5:262-92)

Primljeno / Received: 01. studeni 2022. / November 01st, 2022.

Prihvaćeno za objavu / Accepted for publishing: 01. veljače 2023. / February 01st, 2023.

DOI: 10.15291/oeec.3979

Sažetak: Pojava pandemije bolesti COVID-19 izložila je svjetske turističke sektore i nacionalna gospodarstva izazovima s kakvima nisu bila suočena u normalnim uvjetima. U novonastaloj situaciji, zbog ograničavanja kretanja ljudi, domaći gosti postali su nositelji turističkog prometa na svim turističkim tržištima, a od sveukupnog broja turista u Republici Hrvatskoj samo oko 10 % čine domaći gosti. Međutim, za razliku od većine konkurentskih zemalja, za vrijeme smanjene potražnje hrvatski turistički sektor pokazao je otpornost zbog blizine velikih europskih tržišta iz kojih je Hrvatska lako i brzo dostupna automobilom, poput Italije ili Njemačke. U ovom radu analizirana je dinamika noćenja turista u Republici Hrvatskoj i u konkurentskim joj zemljama (Španjolskoj, Grčkoj i Portugalu) od 2018. do 2021. godine. Analiza kretanja obujma turističkog prometa te reakcija i otpornost turističkih sektora navedenih zemalja na promjene uzrokovane pojavom pandemije, glavni je predmet ovoga istraživanja sa svrhom pripreme turističkog sektora odnosno nacionalnoga gospodarstva na slične globalne izazove u budućnosti. Usporednom analizom turističkog prometa prije, za vrijeme i nakon razdoblja smanjene potražnje, između Hrvatske i odabranih konkurentskih zemalja utvrđeno je kako je turistički sektor reagirao u razdoblju smanjene potražnje. Budućim istraživanjima potrebno je odgovoriti kako strateški razvijati sektor turizma da bi bio otporniji na ovakve izazove i kako stvoriti preduvjete za povećanje

udjela domaćih gostiju u strukturi turista koji posjećuju Hrvatsku, kako razvijati oblike turizma koji su se pokazali otpornijim u vrijeme pandemije i kako razvijati infrastrukturne kapacitete za individualni, obiteljski i elitni, a ne masovni turizam. Na razini nacionalnih gospodarstava potrebno je pronaći načine kako ograničiti odnosno smanjiti udio nesigurnih, tercijarnih djelatnosti koje u kriznim situacijama prve negativno reagiraju.

Ključne riječi: turistički promet, pandemija, statistički pokazatelji, turistička tržišta, konkurentske zemlje

JEL klasifikacija: C29, L83.

Abstract: The emergence of the COVID-19 pandemic brought issues that tourism sectors and national economies were not faced with under normal conditions to the fore. In the newly created situation, due to restrictions in the movement of people, domestic guests have become the carriers of tourist traffic in all tourist markets, and only about 10% of the total number of tourists in the Republic of Croatia are domestic guests. However, unlike most competing countries, during the period of reduced demand, the Croatian tourism sector showed resilience due to the proximity of large European markets from which Croatia is easily and quickly accessible by car, such as Italy or Germany. This paper analyzes the dynamics of tourist overnight stays in the Republic of Croatia and in its competing countries (Spain, Greece and Portugal), in the period from 2018 to 2021. The analysis of trends in the volume of tourist traffic and the reaction and resilience of the tourism sectors of the aforementioned countries to changes caused by the emergence of the COVID-19 pandemic is the main subject of this research with the aim of preparing the tourism sector, that is, the national economy for similar global challenges in the future. A comparative analysis of tourist traffic before, during and after the period of reduced demand, between Croatia and selected competing countries, showed how the tourism sector reacted during the period of reduced demand. Future research should seek to answer how to strategically develop the tourism sector in order to build resilience to such challenges, and how to create preconditions for increasing the share of domestic guests in the structure of tourists visiting Croatia, to develop types of tourism that have proven to be more resilient during the pandemic (continental nature based tourism and cultural and gastronomy tourism), develop infrastructure capacities for individual, family and elite tourism, not mass tourism. At the level of national economies, it is necessary to find ways to limit or reduce the share of volatile, tertiary activities, which are the first to react negatively in crisis situations.

Key words: tourism turnover, pandemic, statistical indicators, tourist markets, competing countries.

JEL Classification: C29, L83.

1 Uvod

Tijekom 2020. i 2021. godine pandemija bolesti COVID-19 (u daljnjem tekstu pandemija) planetarno je utjecala na sve segmente života svjetskog stanovništva. Zbog posljedičnog ograničenja kretanja stanovništva turistički sektori su snažno pogođeni pojavom pandemije. Turisti kao potrošači u kratkom su razdoblju bili prisiljeni u potpunosti promijeniti svoje navike pa su se i kriteriji odabira destinacija, vrste odmora i duljine trajanja odmora promijenili.

Pandemija se proširila po cijelom svijetu te je zahvatila i područje Republike Hrvatske u veljači 2020. godine. Nakon što je to prva učinila Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) 11. ožujka 2020. godine (Kunji i Stojanović, 2021) i u Republici Hrvatskoj službeno je proglašen početak pandemije početkom

ožujka 2020. godine (Hrvatski sabor, 2020), a nakon toga se bolest počela širiti što je prouzročilo reakciju zdravstvenih i političkih vlasti u obliku mjera za sprječavanje zaraze. Još uvijek kreatori politika i stručnjaci iz područja turizma ne razumiju u potpunosti scenarij i učinke krize koja će imati nezapamćen utjecaj na turističku industriju, ali i, posredno, na nacionalna gospodarstva. Empirijska istraživanja o utjecaju pandemije na turistički sektor u literaturi su još uvijek rijetka (Škare, Soriano i Porada-Rochoń, 2021), ali s vremenom sve više znanstvenika iz različitih područja i s različitih aspekata analizira utjecaj pandemije na turizam.

Pri pojavi krize, prema Marronu (2020), potrebna je ekonomska strategija koja uključuje prihvaćanje ekonomskih gubitaka, zaštitu zdravlja, podržavanje ljudi koji su doživjeli iznenadni gubitak prihoda kreiranjem programa sigurnosne mreže i zaštita proizvodnih kapaciteta i iskorištavanje proizvodnih kapaciteta u najvećoj mogućoj mjeri čim se virus smiri (Marron, 2020).

Prema dosad provedenim istraživanjima, pokazalo se da se turističko tržište Republike Hrvatske našlo u povoljnijoj poziciji vezano uz širenje bolesti COVID-19 od drugih razvijenih tržišta u svojoj blizini. Naime, unatoč tome što se navedena tržišta susreću s istim problemom s obzirom na to da se virus SARS-CoV-2 širi i za vrijeme vrhunca ljetne sezone (što je vidljivo iz širenja virusa u zemljama tropskog pojasa, npr. Singapura, Malezije itd.), najvažnijim čimbenikom u širenju bolesti COVID-19 pokazala se fluktuacija ljudi i visoka stopa urbaniziranosti (Klarić, 2020), što, za razliku od drugih sličnih tržišta, za Republiku Hrvatsku nije svojstveno. Također, pokazalo se da je Republika Hrvatska u određenoj prednosti jer zbog pandemije ljudi nisu mogli poduzimati duga putovanja, kao ni putovanja zrakoplovima i stoga su u većoj mjeri bili orijentirani na putovanja unutar vlastitih država ili eventualno u destinacije u najbližem susjedstvu, zbog čega su turisti iz velikih europskih tržišta koja su lako i brzo dostupna automobilom, poput Italije ili Njemačke, i dalje za svoje odredište odabirali Republiku Hrvatsku, kao što je i pretpostavio Klarić (2020).

Dosadašnjim istraživanjima o pandemiji bavili su se znanstvenici i institucije iz raznih područja. Utjecaj pandemije na turizam na svjetskoj razini istraživali su Škare, Soriano i Porada-Rochoń (2021), a o istoj temi zasebno istraživanje proveo je Kumudumali (2020). U kojoj mjeri su ograničenja kretanja i putovanja tijekom pandemije, kako u domaćem tako i u međunarodnom turizmu, uzrokovala i pozitivan utjecaj na okoliš u regiji Srednje i Istočne Europe istraživali su Nagaj i Žuromskaite (2021). Vezano za kretanja u hrvatskom turističkom sektoru tijekom pandemije provedeno je relativno malo istraživanja. Promjenu stupnja postojanosti pokazatelja hrvatskog turizma zbog pandemije analizirali su Payne, Gil-Alana i Mervar (2022). Obujam turističkog prometa u ovom radu prikazan je kroz dinamiku broja noćenja turista u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2018. do 2021. godine, praćenjem stanja u turističkom sektoru prije, tijekom i nakon pandemije COVID-19. Usporedno, analizirana je i dinamika turističkih noćenja u odabranim konkurentskim zemljama. Analiziran je broj domaćih, broj inozemnih i ukupan broj noćenja turista u Republici Hrvatskoj te odabranim konkurentskim zemljama (Španjolska, Grčka i Portugal).

Cilj ovoga istraživanja je ispitati utjecaj izvanrednog i neplaniranog događaja na pojavu smanjenja obujma turističkog prometa na primjeru država koje se smatraju važnijim turističkim tržištima. Za analizu je odabrana Republika Hrvatska, kao važnije turističko tržište jugoistočnog Mediterana i konkurentske mediteranske turističke zemlje – Španjolska, Grčka i Portugal.

Dodatno je utvrđen stvarni utjecaj pandemije na gospodarstva promatranih zemalja i utjecaj turističkog prometa na odabrane ekonomske pokazatelje. Također, istražen je utjecaj rezultata turističkih sektora u promatranom razdoblju na zaposlenost i nacionalne ekonomije kroz udio prihoda od turizma u nacionalnom BDP-u.

Ovaj rad sastoji se od šest poglavlja. U prvom poglavlju dana su uvodna razmatranja o problemu istraživanja. Drugo poglavlje daje pregled dosadašnje literature. U trećem poglavlju daje se prikaz tijeka pandemije te se opisuje dinamika turističkog prometa u Republici Hrvatskoj, dok je u četvrtom poglavlju

opisana dinamika turističkog prometa u odabranim konkurentskim zemljama te se donosi usporedna analiza. Peto poglavlje pruža diskusiju o provedenom istraživanju, dok je u posljednjem poglavlju istaknut znanstveni doprinos istraživanja te su dana zaključna razmatranja.

2 Pregled literature

Turistički sektor je tijekom pandemije bio pod posebnim pritiskom te je zabilježio veliki pad zbog zdravstvenih mjera koje su uvele mnoge države, a kojima je cilj bio zadržavanje pojedinaca u njihovim domovima te smanjenje kontakata s drugima i svesti socijalizaciju na najmanju moguću mjeru. Budući da turizam podrazumijeva i putovanje, napuštanje mjesta boravka, kao i mnogobrojne kontakte s drugima, turističke navike pojedinaca su radikalno promijenjene, kao i poslovni rezultati mnogih pružatelja turističkih usluga. Protekom određenog vremena, znanstvenici su pokušali istražiti koliki i kakav je utjecaj pandemija imala na turističku aktivnost, a čija istraživanja i zaključci su prikazani u nastavku.

Škare, Soriano i Porada-Rochoń (2021) istražili su utjecaj pandemije na turizam na svjetskoj razini i dokazali da će pandemija na turizam utjecati negativno kratkoročno, ali i dugoročno, te će trebati nekoliko godina da se turistički sektor u potpunosti oporavi. Lee-Peng Foo i drugi (2021) analizirali su utjecaj pandemije na turistički sektor Malezije te su opisali pakete poticaja koje nudi malezijska vlada kako bi osigurala održivost turističke industrije u državi. Kumudumali (2020) je također ispitao utjecaj pandemije na turističku industriju na globalnoj razini. Istraživanje obuhvaća sve države svijeta i opisuje izazove s kojima su se države susrele u održavanju turističke ponude kao strategije za prevladavanje tih izazova kratkoročno i dugoročno uz minimiziranje ekonomskih šokova uzrokovanih pandemijom. Baum i Hai (2020) izradili su procjenu utjecaja pandemije na ugostiteljstvo i turizam u stvarnom vremenu i pokazali su da su prava na sudjelovanje u ugostiteljstvu i turizmu, posebno na području Europe, Azije i sjevera Sjeverne Amerike, bila dramatično narušena.

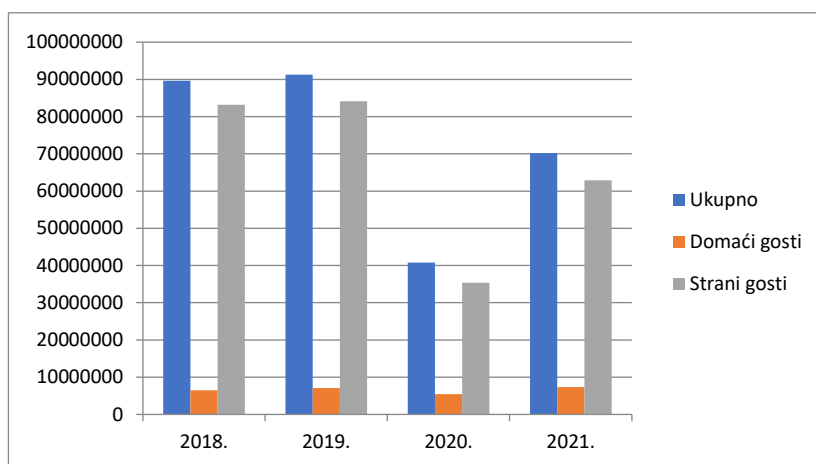
Nagaj i Žuromskaite (2021) proveli su empirijsko istraživanje kako bi utvrdili jesu li restrikcije i ograničenja kretanja i putovanja tijekom pandemije, kako u domaćem tako i u međunarodnom turizmu, uzrokovala i pozitivan utjecaj na okoliš u regiji Srednje i Istočne Europe. Rezultati su pokazali da je pandemija uzrokovala smanjenje emisija stakleničkih plinova u svim državama Srednje i Istočne Europe. Payne, Gil-Alana i Mervar (2022) analizirali su promjenu stupnja postojanosti pokazatelja hrvatskog turizma zbog pandemije. Rezultati su pokazali da se šok u kretanju broja turista do kojeg je došlo zbog pojave pandemije može promatrati kao trajan. Odgovor politike za vraćanje turizma na njegov izvorni trend trebao bi razmotriti hoće li takve politike nastaviti kao u prošlosti s promicanjem tradicionalnog modela rasta turizma ili poduprijeti transformaciju prema održivijem modelu turizma.

Jaipuria, Parida i Ray (2021) predviđeli su dolazak stranih turista u Indiju na temelju četiri scenarija uzimajući u obzir scenarij s *lockdownom* i bez *lockdowna* te dobitka i gubitka deviza. Liulov et al. (2020) analizirali su razvoj turizma u Ukrajini, Litvi, Estoniji, Poljskoj, Češkoj i Mađarskoj tijekom pandemije na temelju dinamičkih zahtjeva za rute koje planiraju korisnici Applea u Ukrajini. Navedeno istraživanje donijelo je zaključak kako je razvoj domaćega cestovnog turizma jedno od područja oporavka turističkog sektora u navedenim državama. Konačni rezultati provedenog empirijskog istraživanja pokazali su da uvedene mjere karantene imaju značajan utjecaj na izlazak iz recesije u turističkoj djelatnosti u uvjetima ekonomskih, društvenih i političkih napetosti.

3 Obujam turističkog prometa u Republici Hrvatskoj tijekom pandemije

Ubrzo nakon početka pandemije u Republici Hrvatskoj primijenjene su vrlo stroge mjere za zaštitu stanovništva od nove bolesti koje su rezultirale uvođenjem *lockdowna* te čak zabrane napuštanja mjesta prebivališta i stalnog boravka. Navedene mjere bile su dovoljno restriktivne da su se u javnim glasilima pojavili napisi o tome te je Republika Hrvatska krajem ožujka 2020. godine proglašena jednom od najrestriktivnijih država u svijetu (Jutarnji list, 2020). Tijekom pandemije hrvatska vlast nastojala je uskladiti mjere zaštite sa stanjem zaraze među populacijom te se pokazalo kako su mjere tijekom ljetnih mjeseci bile najmanje restriktivne, a zaraza se najsporije širila (Kudrić, 2020) unatoč velikom broju turista koji su u to vrijeme dolazili na hrvatsku obalu.

Iako je navedene mjere vlast propisivala radi zaštite pučanstva od zarazne bolesti, imale su znatne nepovoljne utjecaje na većinu ekonomskih djelatnosti, poput turizma ili ugostiteljstva, dok su učinci na djelatnosti poput internetske trgovine bili pozitivni (Salem i Nor, 2020; Kunji i Stojanović, 2021). Da bi se istražio utjecaj koji je pojava pandemije imala na obujam turističkog prometa na određenom području, potrebno je kvantitativno izraziti obujam turističkog prometa. Uobičajena mjera obujma turističkog prometa su broj noćenja turista, broj dolazaka turista, potrošnja turista u destinaciji i neke druge. U ovom radu obujam turističkog prometa odnosno potražnja za turističkim proizvodom Republike Hrvatske i odabranih konkurentskih zemalja mjereno je brojem ostvarenih noćenja turista. Slikom 1. prikazan je broj noćenja domaćih i stranih turista u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2018. do 2021. godine.

Slika 1. Broj noćenja domaćih i stranih turista u Republici Hrvatskoj

Izvor: izračun autorica, Državni zavod za statistiku RH (2022)

Analizira li se broj noćenja turista u Hrvatskoj, vidljivo je da noćenja u Hrvatskoj ostvaruju pretežito strani gosti (udio se kroz godine kreće oko 90 %), dok samo približno 10 % čine domaći gosti. Pojavom pandemije odnosno uvođenjem mjera *lockdowna* u 2020. godini, broj noćenja se smanjio za čak 55 %, broj stranih noćenja za čak 58 %, dok je smanjenje broja domaćih gostiju bilo nešto manje, približno 24 %. U 2021. godini Hrvatska bilježi rast od 72 % u odnosu na prethodnu godinu (36 % je povećanje domaćih, a čak 78 % stranih gostiju). Tablica 1. prikazuje stope rasta/pada broja noćenja turista u Republici Hrvatskoj u odnosu na prethodnu godinu.

Tablica 1. Stope rasta/pada broja noćenja turista u Republici Hrvatskoj

	Ukupno	Domaći gosti	Strani gosti
2018.	4,00	8,34	3,68
2019.	1,77	9,55	1,17
2020.	-55,29	-23,68	-57,96
2021.	72,09	35,80	77,64

Izvor: izračun autorica, Državni zavod za statistiku RH (2022)

Za usporedbu, u razdoblju do pojave pandemije obujam turističkog prometa mjeren brojem noćenja turista rastao je po prosječnoj stopi (2010. – 2019.) od 6,2 %.

4 Usporedna analiza turističkog prometa Hrvatske i konkurentskih zemalja u vrijeme pandemije

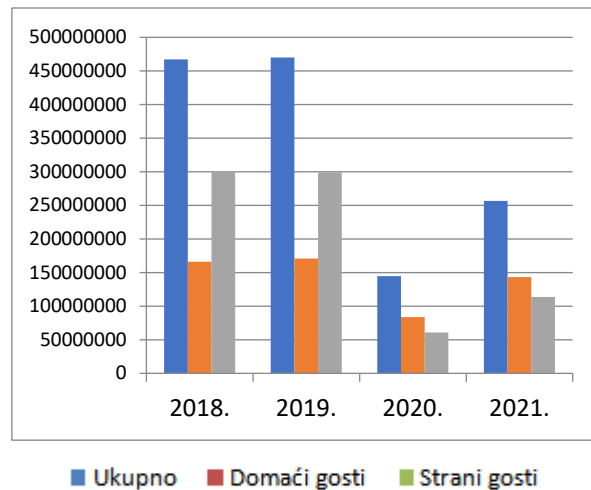
Istraživanja pokazuju da različiti događaji mogu utjecati na turističku potražnju. Ti različiti događaji mogu biti politička nestabilnost, terorizam, naftna kriza, ekonomska kriza i slično i upravo ti događaji mogu negativno utjecati na turističku potražnju. Učinkovito upravljanje krizama zahtijeva informacije o načinima na koje turisti iz različitih zemalja reagiraju na različite vrste krize. U vrijeme globalne krize proteklih nekoliko godina turizam u Republici Hrvatskoj pokazao je visoku rezistentnost što je potvrđeno stopama rasta višim od onih što su ih postigle konkurentske zemlje u okruženju (Mediteran). Hrvatska je zemlja s izraženom sezonskom komponentom u broju noćenja te se može uspoređivati sa zemljama koje imaju sličan obujam turističkog prometa, a najčešće se glavnim konkurentskim zemljama smatraju Španjolska, Grčka i Portugal. Za usporedbu utjecaja pandemije na broj noćenja stranih i domaćih turista u obzir su uzete upravo te tri konkurentske zemlje.

Tablica 2. Stope rasta/pada broja noćenja turista u Španjolskoj, Grčkoj i Portugalu

	Španjolska			Grčka			Portugal		
	Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno	Domaći	Strani
2018.	-0,9	0,38	-1,6	20,11	9,51	22,51	3,29	6,07	1,98
2019.	0,62	2,90	-0,64	0,46	-1,83	0,92	4,28	5,89	3,49
2020.	-69,21	-50,93	-79,64	-73,21	-48,03	-78,16	-61,13	-35,48	-74,06
2021.	77,35	70,83	86,32	92,04	21,88	124,92	23,79	11,30	39,45

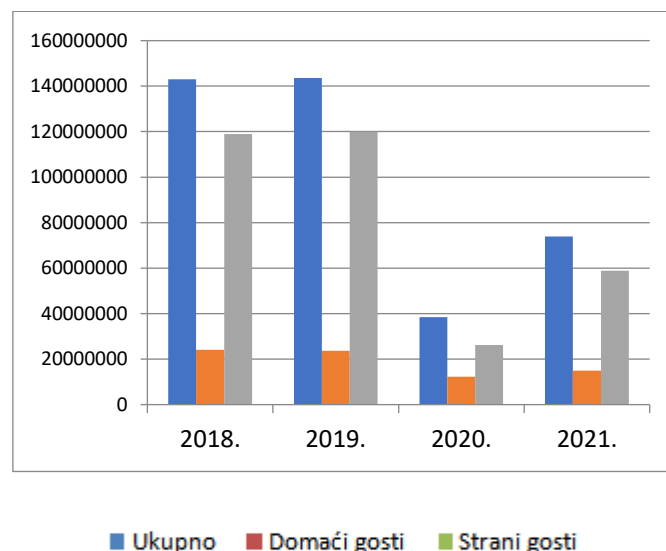
Izvor: izračun autorica, Državni zavod za statistiku RH, Instituto Nacional de Estadística, Instituto Nacional de Estadística Spain, Hellenic Statistical Authority (2022)

Tablicom 2. prikazane su stope rasta/pada broja noćenja u konkurentskim zemljama, a slikama 2., 3. i 4. prikazan je broj noćenja turista u tim zemljama.

Slika 2. Broj noćenja domaćih i stranih turista u Španjolskoj
Izvor: izračun autorica, Instituto Nacional de Estadística Spain (2022)

Prema prikazu na Slici 2., broj noćenja turista u 2020. godini u Španjolskoj smanjen je za 69 % u odnosu na prethodnu godinu (51 % se smanjio broj domaćih, a 80 % broj stranih noćenja). U 2021. godini obujam turističkog prometa snažno se oporavlja te je broj stranih noćenja rastao za 86 %, domaćih za 71 % što je ukupno oko 77 % u odnosu na prethodnu godinu. Španjolska je imala situaciju u kojoj je broj slučajeva zaraze konstantno rastao od pojave bolesti u zemlji u veljači 2020. godine, dok se veći rast slučajeva može primijetiti u ljeto 2021. te znatno veći krajem iste godine. Porast novih dnevnih slučajeva također se javio u jesen 2020. godine, zimu 2021. godine te u ljeto 2021. godine prije znatno većeg porasta u zimu te iste godine (World o meter, 2022c).

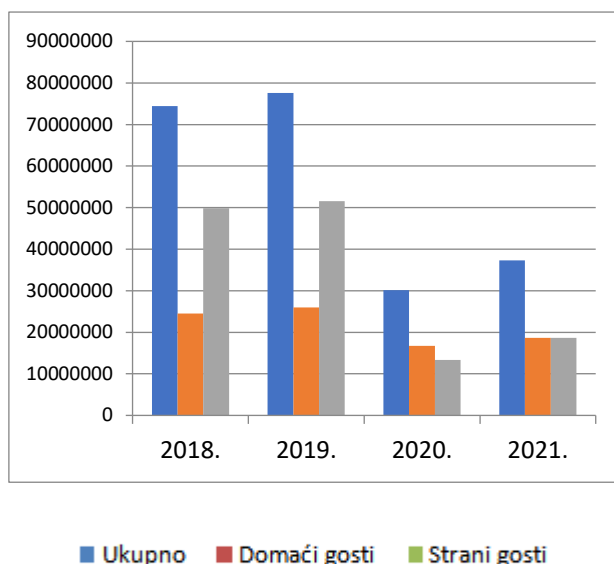
Slika 3. Broj noćenja domaćih i stranih turista u Grčkoj
Izvor: izračun autorica, Hellenic Statistical Authority (2022)

Prema prikazu na Slici 3., broj noćenja turista u 2020. godini u Grčkoj smanjen je za 73 % u odnosu na prethodnu godinu (broj domaćih smanjio se 48 %, a broj stranih noćenja 78 %).

U 2021. godini obujam turističkog prometa snažno se oporavlja te je broj stranih noćenja povećan čak 125 %, a domaćih za 21 % što je ukupno oko 92 % u odnosu na prethodnu godinu.

Što se pandemije tiče, Grčka je imala povoljniju situaciju od Španjolske i Portugala te nije zabilježila rast u broju aktivnih slučajeva prije zime 2020. godine, a veći porast bilježi tek od zime 2021. godine kada broj slučajeva strelovito raste.

Kada je riječ o broju novih slučajeva zaraze dnevno, Grčka bilježi poprilično nizak broj novih slučajeva u cijeloj 2020. godini, dok manji porast bilježi u proljeće te tek u jesen 2021. godine, a znatno više brojke u zimu 2021. godine (World o meter, 2022b).

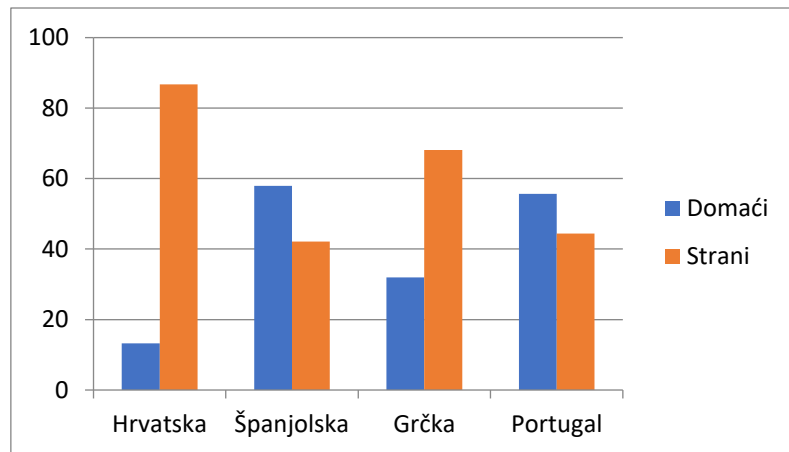
Slika 4. Broj noćenja domaćih i stranih turista u Portugalu

Izvor: izračun autorica, Instituto Nacional de Estatistica (2022)

Analizira li se kretanje broja noćenja turista u Portugalu, može se vidjeti da se zbog pojave pandemije 2020. godine broj noćenja smanjio za čak 61 %, dok je pad broja domaćih gostiju bio 35 %, a stranih čak 74 %. U 2021. godini obujam turističkog prometa se oporavlja, doduše nešto slabije od očekivanog. Tako je broj stranih noćenja povećan za 39 %, a domaćih za 11 %, što je ukupno oko 24 % u odnosu na prethodnu godinu.

Što se tiče ljetnog razdoblja, koje je vrhunac sezone i dolazaka turista u Portugalu, pokazalo se da u Portugalu novih slučajeva u ljeto 2020. godine nije bilo u znatnom broju, a porast je zabilježen tek u jesen te godine. Iz podataka za 2021. godinu može se zaključiti da je u ljetnim mjesecima ipak došlo do određenog porasta u broju novih slučajeva zaraze, a taj je broj ponovno opao tek u listopadu (World o meter, 2022a).

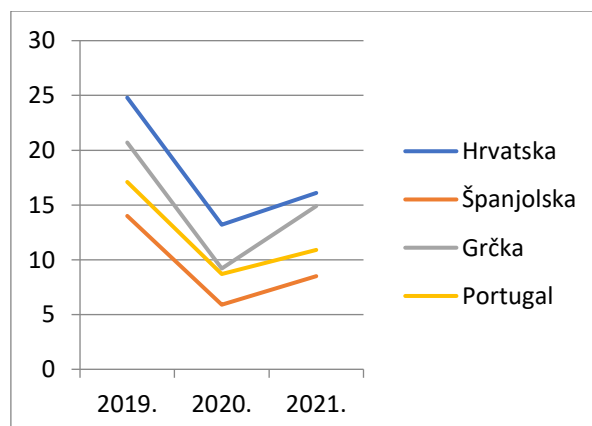

Slika 5. Struktura noćenja turista u 2020. godini u Republici Hrvatskoj, Španjolskoj, Grčkoj i Portugalu

Izvor: izračun autorica, Instituto Nacional de Estadística, Instituto Nacional de Estadística Spain, Hellenic Statistical Authority (2022)

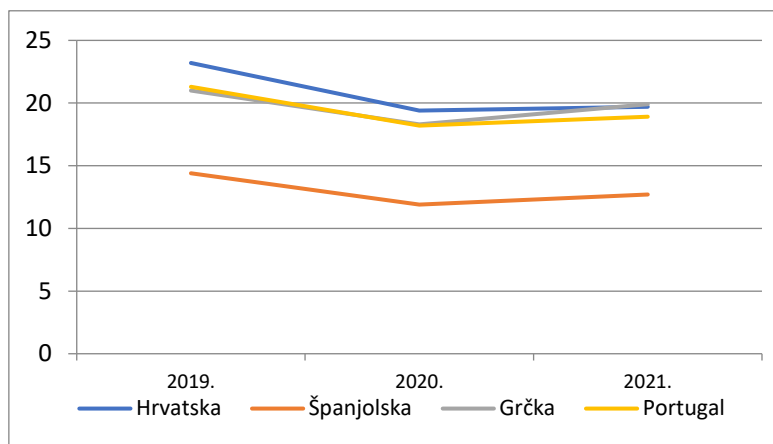
U vrijeme najmanje turističke potražnje u promatranom razdoblju, tijekom 2020. godine, nositelji turističke potražnje u Španjolskoj i Portugalu postaju domaći turisti s udjelima od oko 58 % u Španjolskoj i oko 56 % u Portugalu. U pretpandemijskoj godini, tijekom 2019. godine, udio domaćih turista u Španjolskoj bio je oko 36 %, a u Portugalu oko 34 %. Nakon postupnog oporavka i povećanja turističke potražnje, tijekom 2021. godine, u ove dvije zemlje domaći turisti čine većinu turističkog prometa s udjelom oko 56 % u Španjolskoj i oko 51 % u Portugalu. U istom razdoblju tijekom 2020. godine domaći turisti u Republici Hrvatskoj čine samo 13 % turističkog prometa, da bi se tijekom 2021. godine taj udio smanjio na 10 %. U pretpandemijskoj, 2019. godini, udio domaćih turista bio je još manji i iznosio je samo 8 %. Udio domaćih turista u ukupnom broju turista tijekom 2020. godine u Grčkoj je iznosio oko 32 %, što je viši postotak nego u Hrvatskoj, no niži nego u Španjolskoj i Grčkoj. Navedeni udio je tijekom 2021. godine smanjen na 20 %, dok je u pretpandemijskoj 2019. godini iznosio još nižih 16 %.

Slika 6. Udio turizma u BDP-u

Izvor: izračun autorica, World Travel and Tourism Council (2022a, b, c, d)

Utjecaj rezultata turističkih sektora na nacionalne ekonomije kroz udio prihoda od turizma u nacionalnom BDP-u, promatran je za pretpandemijsku, 2019. godinu, godinu najmanje turističke potražnje, 2020. godinu i godinu laganog oporavka, 2021. godinu. Iz podataka World Travel and Tourism Councila prikazanih Slikom 6. vidljivo je da je utjecaj turizma na ukupni BDP zemlje bio najviši u Hrvatskoj, slijedi Grčka pa Portugal, a u Španjolskoj je taj utjecaj najmanji. Kretanje krivulja pada, odnosno rasta, sličan je za sve zemlje u promatranom razdoblju. Tijekom 2019. godine, udio turizma u ukupnom BDP-u u Republici Hrvatskoj bio je 24,8 % da bi se u 2020. godini smanjio na 13,2 %, a u 2021. godini se ponovno blago povećao na 16,1 %. Slično kao i Hrvatska, Grčka je u 2019. godini imala udio prihoda od turizma u nacionalnom BDP-u na visokih 20,7 %, koji je tijekom 2020. godine doživio najveći pad od promatranih zemalja, na 9,2 %, a u 2021. godini se povećao na 14,9 %. U Portugalu se udio turizma u BDP-u sa 17,1 % iz 2019. godine smanjio na 8,7% u 2020. godini, da bi se blago povećao tijekom 2021. godine na 10,9 %. Španjolska je, od promatranih zemalja, u 2019. godini imala najmanji utjecaj turizma na BDP koji je iznosio 14 %, u 2020. godini se smanjio na 5,9 %, da bi se u 2021. godini povećao na 8,5 %.

Slika 7. Udio broja zaposlenih u turizmu u ukupnom broju zaposlenih
Izvor: izračun autorica, World Travel and Tourism Council (2022a, b, c, d)

Udio broja zaposlenih u turizmu u ukupnom broju zaposlenih, za promatrane zemlje, kretao se slično kao i utjecaj rezultata turističkih sektora na nacionalne ekonomije kroz udio prihoda od turizma u nacionalnom BDP-u. Analiziran je, također, za pretpandemijsku, 2019. godinu, godinu najmanje turističke potražnje, 2020. godinu te godinu oporavka, 2021. godinu. Iz podataka prikazanih Slikom 7. vidljivo je da je udio broja zaposlenih u turizmu u ukupnom broju zaposlenih bio najviši u Hrvatskoj, slijedi Portugal pa Grčka koje su gotovo izjednačene, a u Španjolskoj je taj udio najmanji. Kretanje krivulja pada, odnosno rasta, sličan je za sve zemlje u promatranom razdoblju. Tijekom 2019. godine udio broja zaposlenih u turizmu u ukupnom broju zaposlenih u Republici Hrvatskoj bio je 23,2 %, da bi se u 2020. godini smanjio na 19,4 %, a u 2021. godini se lagano ponovno povećao na 19,7 %. Udio broja zaposlenih u turizmu u ukupnom broju zaposlenih u promatranom razdoblju kretao se gotovo identično u Portugalu i Grčkoj. Tijekom u 2019. godine taj udio je u Portugalu bio 21,3 %, a u Grčkoj 21 %, dok je tijekom 2020. godine u Portugalu bio 18,2 %, a u Grčkoj 18,3 %. U konačnici, tijekom 2021. godine umjereno se oporavio na 18,9 % u Portugalu i 19,9 % u Grčkoj. U Španjolskoj je udio broja zaposlenih u turizmu u ukupnom broju zaposlenih bio najmanji te se s 14,4 % iz 2019. godine, smanjio na 11,9 % u 2020. godini da bi se blago povećao tijekom 2021. godine na 12,7 %.

5 Rasprava

Pojava pandemije uzrokovala je 2020. godine velike promjene u životima ljudi. Utjecaj pandemije na način života je golem, svakodnevica ljudi postala je neusporediva s modernim načinom života kakav je dotad u razvijenom svijetu bio uobičajen. Širenje bolesti po svijetu, kao i primjena različitih mjera sprječavanja širenja bolesti rezultirali su negativnim šokovima u gospodarstvu. Tercijarni sektor, na čelu s ugostiteljstvom i turizmom, bio je među najugroženijima. Prema *The Budapest Business Journal* (2020), sektor turizma jedan je gospodarskih sektora koji su najteže pogođeni pojavom pandemije. Radna mjesta milijuna radnika u turističkom sektoru bila su u opasnosti, ljudi su izbjegavali posjećivati turističke destinacije i otkazivali svoja putovanja pa su turistički sektori mnogih zemalja pretrpjeli financijske gubitke od milijun do milijarde dolara kao posljedice pandemije.

Prema izvješću koje je sastavio *World Travel & Tourism Council* (2022), od 1990-ih tercijarni sektor postaje sve značajniji, a predvođen je industrijom putovanja i turizma. Tako je izravan doprinos industrije putovanja i turizma svjetskom BDP-u porastao s 9,9 % u 1995. godini na 10,4 % u 2019. godini. Značajan utjecaj industrije putovanja i turizma vidljiv je i u smislu razine zaposlenosti. Ukupni doprinos turizma svjetskoj zaposlenosti u 2019. godini iznosio je 10,4 %. Epidemija SARS-a 2003. i financijska kriza 2008. godine imale su značajan negativan utjecaj na svjetsku i regionalnu industriju putovanja i turizma.

Analiza utjecaja pandemije bolesti COVID-19 na svjetskoj razini pokazuje da je 2019. godine udio industrije turizma i putovanja u svjetskom BDP-u iznosio 10,4 %, a pojavom pandemije 2020. godine taj udio se snižava na 5,3 %, dok je u 2021. godini došlo do blagog oporavka i porastao je na 6,1 %. Broj zaposlenih u turizmu se s 333 milijuna radnih mjesta 2019. godine smanjio na 271 milijun u 2020. godini što je smanjenje od 18,6 %, dok je u 2021. godini vraćeno 18,2 milijuna radnih mjesta što je povećanje od 6,7 %. U 2020. godini potrošnja domaćih turista pala je za 47,4 %, a inozemnih za čak 69,7 %, dok je u 2021. godini došlo do oporavka, i to za 31,4 % kod domaćih, a samo 3,8 % kod inozemnih turista (*World Travel & Tourism Council*, 2022).

Analizirani podaci za četiri promatrane zemlje pokazuju da je doprinos industrije putovanja i turizma BDP-u te doprinos zaposlenosti u tim zemljama, tijekom 2019. godine bio mnogo veći od svjetskog prosjeka koji je za oba parametra iznosio 10,4 %. Najgore stanje po tom pitanju upravo je u Hrvatskoj gdje je udio turizma u ukupnom BDP-u bio 24,8 %, a doprinos zaposlenosti turističkog sektora ukupnom gospodarstvu bio je, također visokih, 23,2 %.

U tom smislu Hrvatska je pandemiju dočekala s lošom strukturom gospodarstva u vidu previsokog udjela zaposlenih u turizmu i prihoda od turizma u BDP-u zbog čega se udar pandemije na tercijarni sektor snažno reflektirao na čitavo gospodarstvo. Ipak, na kraju, šok za hrvatsko gospodarstvo bio je manji nego što se očekivalo. Na svjetskoj razini udio turističke industrije u BDP-u gotovo se prepolovio s 10,4 % u 2019. godini na 5,3 % u 2020. godini, a u Hrvatskoj je pao nešto manje, s 24,8 % na 13,2 %. Pad zaposlenosti u turizmu, na svjetskoj razini u 2020. godini iznosio je 18,6 % u odnosu na 2019. godinu, dok je u Hrvatskoj taj pad iznosio samo 3,8 %.

Turisti su kao potrošači svoje odluke promijenili, od putovanja odustajali ili putovanje odgađali čime su milijuni radnih mjesta u turističkom sektoru ugroženi. Pogođen je bio i hrvatski turistički sektor, što je vidljivo iz činjenice da se u 2020. godini ukupan broj noćenja turista u Hrvatskoj smanjio za 55 % u odnosu na prethodnu 2019. godinu, a analizira li se i struktura gostiju vidljivo je da je broj domaćih gostiju pao za 24 %, a broj stranih za čak 58 %.

Važno je napomenuti da je udio noćenja stranih gostiju u Republici Hrvatskoj uglavnom 90 % u ukupnom broju svih turističkih noćenja. S druge strane, radi usporedbe, u 2020. godini glavne konkurentske zemlje su imale još veći pad ukupnog broja noćenja turista (Portugal 61 %, Španjolska

69%, Grčka 73 %). U konkurentskim zemljama može se uočiti znatno veći pad u broju stranih turista (čak više od 70 %) nego u broju domaćih turista (između 35 % i 50 %). Veliki pad u broju noćenja stranih turista posljedica je zabrane ili ograničenja prelaska međunarodnih granica kao jedne od mjera suzbijanja širenja virusa. U 2021. godini u svim je zemljama došlo do oporavka broja noćenja turista. Tako se u Republici Hrvatskoj broj noćenja povećao za čak 72 % (broj noćenja domaćih turista povećao se za 36 %, a stranih za čak 78 %). Za usporedbu, konkurentske zemlje su također bilježile pozitivne trendove, tako je u Grčkoj broj noćenja turista povećan za čak 92 %, u Španjolskoj za 77 %, a u Portugalu za 24 %.

Iako su sve analizirane zemlje bilježile velike stope pada zbog pojave pandemije, s druge strane valja napomenuti da se turistički sektor Republike Hrvatske našao u povoljnijoj situaciji vezano uz širenje bolesti COVID-19 od drugih razvijenih turističkih tržišta zahvaljujući blizini emitivnih tržišta s obzirom na to da zbog pojave pandemije i uvedenih restrikcija ljudi nisu mogli putovati na udaljenije destinacije, a zrakoplovne linije su mahom ukinute te su turisti bili primorani odlučiti se za destinacije u vlastitoj zemlji ili u najbližem susjedstvu. Republika Hrvatska bila je u povoljnijem položaju zbog blizine velikih europskih tržišta koja su lako i brzo dostupna automobilom, poput Italije ili Njemačke.

6 Zaključak

Svaka kriza, naročito kriza poput pandemije, pogađa najviše tercijarni sektor, predvođen industrijom putovanja i turizma pa je u kriznim vremenima najbolje za svaku nacionalnu ekonomiju da taj sektor ima što manji utjecaj na BDP i zaposlenost. S vrlo visokim udjelom tercijarnih djelatnosti u BDP-u i zaposlenosti, hrvatska ekonomija je pandemiju dočekala vrlo ranjiva i puno veći pad od svjetskog prosjeka i konkurentskih zemalja Mediterana nije doživjela isključivo zahvaljujući okruženju. Međutim, za ukupnu ekonomiju i taj, iako najmanji od promatranih zemalja, pad prihoda od turizma je bio golem jer se odnosi na gotovo četvrtinu ukupnoga gospodarstva, dok se, za usporedbu, u Španjolskoj, po istom načelu, po prikazanoj stopi, odnosi na samo sedminu gospodarstva.

Ovim radom stečena su dodatna saznanja o utjecaju globalne krize na turistički sektor te o tome kako kriza utječe na slična turistička tržišta i ukupna gospodarstva promatranih zemalja. Istraživanjima i usporedbom utjecaja pandemije na određene ekonomske parametre, kao što je to prikazano u ovom radu, mogu se donijeti zaključci o utjecaju krize na istraživani sektor i, posljedično, na cjelokupno gospodarstvo te u odnosu na konkurentske zemlje. Za dobivanje cjelokupne slike radi kreiranja kvalitetne ekonomske krizne politike potrebna su mnoga multidisciplinarna istraživanja jer pandemija kao kriza utječe na sve segmente života modernog čovjeka te je nužno naći optimalan balans između ekonomskih gubitaka i zaštite zdravlja ljudi.

Na temelju ovog rada može se zaključiti da je, što se turističkih pokazatelja tiče, Hrvatska prošla relativno dobro s obzirom na strukturu ekonomije i činjenicu da domaći gosti, koji u doba pandemije čine glavninu turističke potražnje, u ukupnoj turističkoj potražnji sudjeluju sa skromnih 10 %. Unutar turističkog sektora potrebno je analizirati koji su se oblici turizma pokazali najotporniji u vrijeme pandemije s ciljem razvoja grana turizma koje bi u ovakvim i sličnim globalnim izazovima adekvatno odgovorile na kriznu turističku potražnju. Smanjenje udjela tercijarnog sektora u ukupnoj ekonomiji i povećanje udjela domaćih gostiju u strukturi turista koji posjećuju Hrvatsku ostaje trajni izazov za hrvatsko gospodarstvo.

Literatura

Baum, T., Hai, N. T. T. (2020). Hospitality, tourism, human rights and the impact of COVID-19, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 32 (7), 2397-2407.

Državni zavod za statistiku (2019; 2020; 2021; 2022). Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/turizam/dolasci-i-nocenja-turista/> (pristupljeno 7.10.2022.).

Hellenic Statistical Authority, (2022). Dostupno na: <https://www.statistics.gr/en/home/> (pristupljeno 11.10.2022.).

Instituto Nacional de Estatística (2022). Portugal. Dostupno na: https://www.ine.pt/xportal/xmain?xpgid=ine_main&xpid=INE (pristupljeno 13.10.2022.).

Instituto Nacional de Estadística (2022). Spain. Dostupno na: <https://www.ine.es/infoine/?L=1>>, (pristupljeno 7.10.2022.).

Jaipuria, S., Parida, R., Ray, P. (2021). The impact of COVID-19 on tourism sector in India, *Tourism Recreation Research*, 46 (2), 245-260.

Jutarnji list (March 26, 2020). Istraživanje Sveučilišta Oxford: Proučili mjere koje su zemlje donijele i usporedili ih s brojem zaraženih. Najstriktnije mere provodi – Hrvatska!. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/istrazivanje-sveucilista-oxford-proucili-mjere-koje-su-zemlje-donijele-i-usporedili-ih-s-brojem-zarazenih-najstriktnije-mjere-provodi-hrvatska-10137835> (pristupljeno 1.10.2022.).

Klarić, Z. (2020). Širenje koronavirusa u svijetu i hrvatski turizam, Institut za turizam, [Online], 1-5, <raspoloživo na https://www.iztg.hr/UserFiles/file/novosti/2020/COVID-19%20radovi/Klari%C4%87-Z_2020.pdf 0.pdf> [pristupljeno 01.10.2022.]

Kudrić, Ž. (2020). Odluke Stožera civilne zaštite RH u 2020. godini i relevantni propisi u uvjetima epidemije koronavirusa. Dostupno na: <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/41376> (pristupljeno 12.10.2022.).

Kumudumali, S. H. T. (2020). *Impact of COVID-19 on Tourism Industry: A Review*. MPRA Working Paper 102834. Dostupno na: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/102834/1/MPRA_paper_102834.pdf (pristupljeno 1.10.2022.).

Kunji, Ž., Stojanović, S. (2021). Pandemija COVID-19: Utjecaj na gospodarstvo i mjere za ublažavanje krize u Republici Hrvatskoj, *SKEI – međunarodni interdisciplinarni časopis*, 2 (1), 16-29.

Lee-Peng F., Mui-Yin C., Kim-Leng T., Kit-Teng, P. (2021). The impact of COVID-19 on tourism industry in Malaysia, *Current Issues in Tourism*, 24 (19), 2735-2739.

Liulov, O. V., Us, Y.O., Pimonenko, T. V., Kvilinskyi, O. S., Vasiliyeva, T. A., Dalevska, N., Boiko, V. (2020). The Link Between Economic Growth and Tourism: COVID-19 Impact. Soliman, K.S. ed., Proceedings of the 36th International Business Information Management Association, IBIMA, Granada, Spain, November 4-5, 8070-8086.

Marron, D. (March 17, 2020). Macroeconomic Policy in the Time of COVID-19, Tax Policy Center. Dostupno na: <https://www.taxpolicycenter.org/taxvox/macro-economic-policy-time-COVID-19> (pristupljeno 10.10.2022.).

Nagaj, R., Žuromskaite, B. (2021). Tourism in the Era of COVID-19 and Its Impact on the Environment, *Energies*, 14 (7), 1-18.

Payne, J. E., Gil-Alana, L. A., Mervar, A. (2022). Persistence in Croatian tourism: The impact of COVID-19, *Tourism Economics*, 28 (6), 1676-1682.

Salem, M. A., Nor, K. M. (2020). The Effect of COVID-19 on Consumer Behaviour in Saudi Arabia: Switching from Brinck and Mortar Stores to E-Commerce, *International Journal of Scientific & Technology Research*, 9 (7), 15-28.

Škare, M., Soriano, D. R., Porada-Rochoń, M. (2021). Impact of COVID-19 on the travel and tourism industry. *Technol Forecast and Social Change*, 163, Article 120469.

The Budapest Business Journal (March 17, 2020). Tourism alliance demands measures to reduce COVID-19 impact. Dostupno na: <https://bbj.hu/coronavirus/tourism-alliance-demands-measures-to-reduce-COVID-19impact> (pristupljeno 13.10.2022.).

World o meter (2022a). Portugal. Dostupno na: <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/portugal/> (pristupljeno 13.10.2022.).

World o meter (2022b). Greece. Dostupno na: <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/greece/> (pristupljeno 13.10.2022.).

World o meter, (2022c). Spain. Dostupno na: <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/spain/>, (pristupljeno 13.10.2022.).

World Travel & Tourism Council (2022). Economic Impact Reports. Dostupno na: <https://wttc.org/research/economic-impact> (pristupljeno 1.9.2022.).

World Travel & Tourism Council (2022a). Croatia Annual Research: Key Highlights. Dostupno na: https://wttc.org/DesktopModules/MVC/FactSheets/pdf/704/96_20220613155343_Croatia2022_.pdf (pristupljeno 18.01.2023.).

World Travel & Tourism Council (2022b). Greece Annual Research: Key Highlights. Dostupno na: https://wttc.org/DesktopModules/MVC/FactSheets/pdf/704/119_20220613161936_Greece2022_.pdf (pristupljeno 18.1.2023.).

World Travel & Tourism Council (2022c). Portugal Annual Research: Key Highlights. Dostupno na: https://wttc.org/DesktopModules/MVC/FactSheets/pdf/704/186_20220613165852_Portugal2022_.pdf (pristupljeno 18.1.2023.).

World Travel & Tourism Council (2022d). Spain Annual Research: Key Highlights. Dostupno na: https://wttc.org/DesktopModules/MVC/FactSheets/pdf/704/206_20220613170846_Spain2022_.pdf (pristupljeno 18.1.2023.).